

SPRE TABOR

Iluminarea

Pr. Profesor Ilarion V. Felea

Părintele Ilarion V. Felea s-a născut în comuna Valea Brad, regiunea Hunedoara, în vinerea de Florii din anul 1903, când în calendarul creștin este pomenit cuviosul Ilarion cel Nou. În anul 1927, la 6 august, de sărbătoarea Schimbării la Față, este hirotonit preot de către Mitropolitul Nicolae Bălan. În luna decembrie a anului 1932 susține examenul de licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București cu tema „Mântuirea din punct de vedere ortodox, catolic și protestant”, obținând calificativul „cum laude”. Slujirea preoțească a Părintelui Felea este dublată de o activitate sistematică de definitivare a studiilor doctorale. La 30 octombrie 1939 se prezintă la examenul de doctorat cu lucrarea „Pocăința”. Din comisia de examinare făcând parte printre alții Nichifor Crainic – Dogmatică și Mistică și Petre Vintilescu – Decanul Facultății de Teologie din București.

Profesor la Academia Teologică din Cluj și Arad, la aceasta din urmă rector, Părintele Ilarion Felea este autor al unei impresionante opere teologice. O bună parte a operei sale teologice o găsim în publicațiile vremii, în diferitele cuvântări rostite la unele conferințe, congrese, întruniri. Autor al unor lucrări fundamentale de Dogmatică și Mistică creștină, între care: „Convertirea creștină” (1935), „Critica ereziei baptiste” (1937), „Paisie și paisianismul” (1940), „Duhul adevărului” (1943), „Religia iubirii” (1946), „Religia culturii”, „Spre Tabor”, Părintele Ilarion Felea este distins cu premiul Academiei Române „Eufimia și Ioan Andrei” pentru colecția de predici „Duhul Adevărului” și cu Steaua României în grad de cavaler, precum și cu distincția de iconom stavrofor, deținând importante funcții în cadrul Centrului Eparhial Arad. Scrierile Părintelui Felea vizează viața spirituală a credincioșilor săi, având marele merit în dezvoltarea unei teologii eclesiale prin excelență, scopul ei ultim fiind nu – teologia de dragul teologiei – sau constituirea vreunui sistem intelectual – religios, ci soteriologia.

Un subiect sensibil a fost simpatia sau apartenența politică la mișcarea legionară a unor teologi și preoți ortodocși români. Părintele Ilarion Felea, conform declarațiilor date la anchetă, după ce în anul 1940 s-a înscris în Mișcarea legionară alături de mai mulți preoți ortodocși din Arad, a renunțat după un an la orice activitate legată de legiune. Atitudinea anticomunistă și antiatee exprimată în scris de mulți teologi români în perioada interbelică era considerată în mod automat ca activitate politică legionară. Activitatea religioasă era considerată de către Securitate doar o mască în spatele căreia se ascundeau scopuri politice.

Viața mărturisitoare a preotului Ilarion Felea fundamentată și exprimată prin credință, iubire, slujire, va ajunge la jertfă, o jertfă asociată cu sfințenia. Atitudinea Părintelui Ilarion Felea față de politica timpului, față de bolșevismul și stahanovismul ateu, va determina sfârșitul său martiric în temnița de la Aiud la 18 septembrie 1961, fiind

îngropat la groapa comună. Personalitatea Părintelui Ilarion Felea nu este dispusă la compromis ci doar spre dăruire, jertfă și mărturisire. Legământul de la hirotonie rămâne pentru Părintele Felea veșnic. Să nu uitate nimeni acest fapt: Ilarion Felea a murit mărturisind pe Hristos până în ultima clipă a vieții sale pământești.

Teologia Părintelui Ilarion Felea a fost o teologie întrupată, trăită și ancorată nu numai la problemele lumii contemporane lui, pe care le cunoștea destul de bine, precum și nevoilor spirituale ale credincioșilor Bisericii, ținând seama de condițiile concrete ale vieții acestora. Părintele susținea faptul că în chemarea pastorală a preotului, predica nu poate fi considerată ca o artă pentru artă și astfel valoarea și efectul ei să nu se caute în artificii, ci în puterea ei de a mișca inima și de a îndupleca voința, dovedind că preotul trăiește adevărul, perceptul ori ideea sfântă pe care o predică. Astfel, teologia Părintelui Felea dobândește o dimensiune practică, eclesială, misionară și pastorală, din care transpare pretutindeni filonul dogmatic, apologetic și uneori mistic, viguros și distinct. Preoția înseamnă pentru Ilarion Felea, Taborul permanent transfigurat și permanent prezent în lume în vederea transfigurării ei.

Una dintre operele teologice importante ale Părintelui Ilarion Felea se numește „Spre Tabor” și este împărțită în patru volume. Primul volum se numește „Pregătirea”, al doilea se numește „Curățirea”, cel de-al treilea la care voi face referiri, se numește „Luminarea” iar ultimul volum, „Desăvârșirea”. Această lucrare este structurată pe unsprezece capitole, fiecare dintre ele fiind împărțite în mai multe subcapitole. Această structură urmează aspectele fundamentale și totodată marile capitole atât ale teologiei dogmatice cât și cele ale teologiei morale ortodoxe. Învățătura de credință expusă de Părintele Ilarion Felea pe parcursul lucrării pune în evidență valoarea tezaurului teologic, spiritual și liturgic al creștinismului răsăritean. Metoda folosită în elaborarea acestei lucrări nu este una menită să ducă la construirea unui sistem de gândire abstract și greoi, lipsit de viziune, ci este una care să permită accesibilitatea învățăturii creștine ortodoxe la nivelul unei cât mai întinse audiențe.

Întâiul capitol al acestei lucrări se intitulează „Luminarea sufletului”. Părintele Ilarion Felea arată că formarea omului duhovnicesc începută prin curățirea sufletului se continuă cu luminarea, cultivarea și înfrumusețarea lui prin idei, adevăruri, învățături, legi, porunci și virtuți mântuitoare. Astfel, creștinul nu este numai omul cu sufletul curat, ci și cel cu casa sufletului luminată de sfintele învățături ale Evangheliei¹. Pornind de la întâiul cuvânt al Sfintei Scripturi: „Să fie lumină” (Fac. 1, 3), Părintele Felea afirmă că lumina este cea dintâi cerință și trebuință a lumii și că fără ea nu poate exista viață, nici cultură, nici progres. Toate doresc să trăiască în lumină, prin lumină, pentru lumină „de la cea dintâi floare, de la cea mai mică insectă, de la copiii de la școală, toate caută lumina. De la opaiț și de la lampă, până la lumina electrică și la cea nucleară și mai departe și până la lumina soarelui, toate ne vorbesc despre însemnătatea luminii”². În continuare, Părintele Felea prezintă ideea centrală a teologiei luminii a Noului Testament și anume că „Dumnezeu este lumină”³ (I Ioan 1, 5). „Dumnezeu Tatăl este lumină. Fiul este lumină,

¹Pr. Ilarion V. Felea, *Luminarea* în „Spre Tabor”, vol. III, Editura Crigarux, Piatra-Neamț, 2008, p. 11.

² *Ibidem*, p. 12.

³ Dumnezeu este lumină pentru creștin nu numai datorită sfințeniei, înțelepciunii, bunătății și iubirii Sale, ci și pentru că El este creatorul luminii atât celei fizice (Facere 1, 16) cât și celei spirituale, adică a rațiunii sau a

Duhul Sfânt este lumină, deoființă cu Tatăl. Venirea Mântuitorului în lume este asemănată cu răsăritul soarelui, cu arătarea și biruința luminii peste puterile întunericului⁴. În deplin acord cu Sfinții Părinți care au relatat evenimentele schimbării la față de pe Tabor, Părintele Profesor afirmă că Iisus Hristos Și-a arătat fața și frumusețea Dumnezeirii în lumina cea neapropiată și că omul e chemat la înfrumusețare, să-și schimbe fața, adică să-și arate fața cea mai frumoasă a sufletului, fața de lumină – fața dumnezeiască. Sfântul Macarie Egipteanul arată în acest sens următoarele: „După cum trupul Domnului, atunci când S-a suit pe munte a fost slăvit și s-a transformat în strălucire divină și într-o lumină nemărginită, la fel vor fi slăvite trupurile sfinților și vor străluci. Și după cum slava cea dinlăuntru a lui Hristos i-a acoperit trupul și acesta a strălucit, la fel și în cazul sfinților, puterea lui Hristos care este înlăuntrul lor, în ziua aceea se va revărsa în afară peste trupurile lor. Pentru că, încă de acum, ei participă cu mintea lor la ființa și natura Lui. Că s-a scris: „Cel ce sfințește și cei ce se sfințesc dintr-Unul sunt toți” (Evrei 2, 11). Încă și aceasta: „Slava pe care Mi-ai dat-o, Eu le-am dat-o lor” (Ioan 17, 22). Și după cum dintr-un singur foc se aprind multe făclii, iar acestea sunt la fel, în mod firesc trupurile sfinților, fiind mădulare ale lui Hristos, devin de aceeași natură ca și cea a lui Hristos”⁵.

În încheierea capitolului, Părintele Felea arată că în creștinism toate sunt lumină: „Hristos este lumină, Evanghelia este lumină, Biserica este lumină, creștinul este lumină, Tainele sunt lumină, cuvintele Sfintei Scripturi sunt lumină, viața veșnică este lumină”⁶.

Al doilea capitol intitulat „Crezul Bisericii” este împărțit în patru subcapitole. Primul subcapitol „Ce sunt și de unde avem dogmele” explică faptul că dogmele sunt învățături de temelie ale religiei creștine care conțin adevăruri de credință revelate de Dumnezeu, lămurite de Sfinții Apostoli și urmașii lor, Sfinții Părinți, în sinoade ecumenice, păstrate de Biserică și prin urmare, necesare mântuirii. Toate dogmele creștine laolaltă formează crezul Bisericii și, mai pe larg, adevărurile de credință își au temeiul în Sfânta Scriptură și în Sfânta Tradiție⁷. Părintele Profesor atrage atenția că dogmele nu sunt de la oameni, după cum susțin uniieretici cum că ele ar purta pecetea vremii în care au fost formulate, ci ele sunt de la Dumnezeu „după cum florile și fructele sunt cuprinse în sămânță”⁸. Cei ce lămuresc și adâncesc aceste învățături de credință sunt sfinții. Aici Părintele Felea amintește pe Sfinții Apostoli și Sfinții Părinți ai lumii mari dascăli și ierarhi cum sunt: Sfântul Nicolae, Sfântul Atanasie, Sfinții Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Grigorie Teologul, Efremsurul, Grigorie de Nyssa, Maxim Mărturisitorul, Ioan Damaschin și ceilalți luminați care strălucesc ca stelele pe cerul Bisericii⁹. Sfânta Biserică „stâlpul și temeliala adevărului”, păstrează și apără dogmele de atacuri și de eresuri. „Biserica nu

minții omenești în baza căreia primul om și după el toți să cunoască rațiunea existenței lucrurilor și a lumii înconjurătoare. Înțelepciunea sau lumina divină se va reflecta și în omul făcut după chipul lui Dumnezeu, aceasta constituind nota caracteristică a creaturii umane în raport cu restul creației văzute. A se vedea în acest sens studiul drd. Ioan Buga, *Semnificații ale noțiunii de "Lumină" în Noul Testament*, în „Studii Teologice”, anul XXXIV (1982), nr. 6, p. 731.

⁴ Pr. Ilarion V. Felea, *op. cit.*, p. 13.

⁵ Sfântul Macarie Egipteanul, *Omilii duhovnicești XV*, în col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, vol. 34, trad. Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 166.

⁶ Pr. Ilarion V. Felea, *op. cit.*, p. 17.

⁷ *Ibidem*, p. 24.

⁸ *Ibidem*, p. 27.

⁹ *Ibidem*, p. 31.

impune nimănui dogmele sale, afirmă Părintele Felea. Ereticilor le ia dreptul de a se mai numi fiii ai ei. Atât”¹⁰.

În subcapitolul „Crezul și Tăria Ortodoxiei”, Părintele Felea dă răspuns la anumite întrebări cum ar fi : Ce este Ortodoxia? Care sunt temeiurile sau bazele credinței noastre creștine? Care sunt stâlpii crezului nostru și ale mărturisirii noastre? Care sunt țările credinței Ortodoxe? „Ortodoxia este calea dreaptă, cea mai scurtă, dintre două ființe, dintre om și Dumnezeu”¹¹, iar Hristos este Întâiul stâlp al crezului nostru, temei sau bază a credinței noastre. Ortodoxia este religia lui Hristos, e Biserica lui Hristos, adică creștinismul în forma lui cea mai veche, mai curată, mai simplă, mai adevărată. „Ortodoxia nu a avut întemeietori ca sectele protestante, nici nu a avut cutezanța să numească vicari ai lui Hristos pe pământ care să-i împrumute atributele dumnezeiești și să-l înlocuiască, ca la romano-catolici”¹², afirmă Părintele Felea. A doua tărie a Ortodoxiei este vădită de sfinții Bisericii lui Hristos, prooroci, apostoli, martiri, mărturisitori, marii dascăli și ierarhi ai lumii creștine, iar poporul credincios reprezintă a treia tărie a ortodoxiei. „Ortodoxia este o Biserică a poporului, spune Părintele Felea, o Biserică populară, pentru popor, dorurile, durerile, trebuințele și mântuirea poporului”¹³.

„Simplitatea Evangheliei sau despre Ortodoxie și eterodoxie” este următorul subcapitol al prezentei lucrări în care Părintele Felea face distincția dintre creștinismul adevărat, autentic, ortodox și cel eterodox contrafăcut, împărțit în confesiuni, eresuri, schisme și secte ¹⁴. Față de confesiunile și cultele eterodoxe, Biserica lui Hristos, Ortodoxia, stă pe temeliile de la început – slăvită, dumnezeiască și neclintită. Creștinismul răsăritean, cel mai aproape de locurile și timpurile sfinte, înfățișează în chip adevărat ortodoxia, credința cea adevărată, Evanghelia în toată sfințenia, neadăugată și neîmputinată. Referindu-se la însemnătatea drepte credințe în lume, Părintele Felea afirmă că Ortodoxia reprezintă în lume puterea adevărului evanghelic, forța lui morală, curățită și întărită prin veacuri de suferință și martiriu, religia adevărului, religia iubirii și a frăției, a păcii, a iertării, a bunătății și a smereniei¹⁵.

„Însemnătatea dogmelor în viața duhovnicescă” este un subtitlu cu un conținut de o importanță covârșitoare pentru viața morală, intelectuală, politică și religioasă a creștinului. Părintele Felea arată că sistemul osos al Bisericii îl constituie dogmele: „Ca și oasele în corp, dogmele ajută omul să umble drept”¹⁶, ele fiind piedici în calea minciunilor și avertizează că cine nu crede în dogme și nu așează dogmele la temelie vieții lui, nu va avea nicio viață duhovnicescă, nu-și va pune niciodată problema curățirii, și a urcării pe treptele desăvârșirii.

¹⁰ *Ibidem*, p. 32.

¹¹ *Ibidem*, p. 35.

¹² *Ibidem*

¹³ *Ibidem*, p. 37.

¹⁴ Împărțirea aceasta vine de acolo că la creștinismul de la început, la dogmele cele simple și curate ale Evangheliei, unii au adăugat învățături noi, pe care ortodoxia nu le primește, iar alții au ciuntit Evanghelia, lăsând la o parte o seamă de porunci și cerințe pentru mântuire, ca Sfintele Taine și faptele bune, adăugând altele ca vorbirea în limbi străine, serbarea sâmbetei în locul duminicii, oprirea copiilor de la botez. *Ibidem*, p. 39.

¹⁵ *Ibidem*, p. 51.

¹⁶ *Ibidem*, p. 57.

Capitolul al treilea intitulat „Poruncile lui Hristos” conține trei subcapitole: „Poruncile Noului Testament”, „Păzirea poruncilor” și „Poruncile în viața duhovnicească”. Părintele Ilarion Felea afirmă că prin poruncile Mântuitorului Iisus Hristos înțelegem toate cele zece porunci ale Vechiului Testament, întregite și desăvârșite în Noul Testament, precum și cele șapte Taine ale Bisericii, căci și ele sunt poruncite și date nouă de El în Sfânta Evanghelie, ca mijloace și puteri de curățire, sfințire și mântuire a sufletelor¹⁷. Astfel, Părintele Felea îndeamnă credincioșii creștini să-și potrivească viața și purtarea după legea sfântă a poruncilor Domnului, aceasta cuprinzând miezul tuturor religiilor, chintesența legilor morale, ale firii și ale fericirii. Valoarea cea mai mare a poruncilor se arată și crește treptat cu ținerea lor. Din păzirea poruncilor curg toate bine cuvântările iar din călcarea lor se se prevestesc toate blestemele. Poruncile lui Dumnezeu trebuiesc ținute întregi, nu pe jumătate, cu bucurie, din conștiință și astfel se ajunge la biruirea patimilor și se aduce slavă numelui de creștin¹⁸. Desăvârșirea vieții duhovnicești se arată prin împlinirea poruncilor. Părintele Profesor face referire la paginile filocalice scrise de Părinții Bisericii: Sfinții Antonie cel Mare, Ioan Gură de Aur, Maxim Mărturisitorul, Simion Noul Teolog, îndemnând pe creștini la împlinirea poruncilor și astfel ducând la transfigurarea omului trupesc în cel duhovnicesc și la dobândirea fericirii veșnice.

Al patrulea capitol intitulat „Virtuțile Evangheliei” conține trei subcapitole: „Ce este virtutea”, „Virtutea și păcatul” și „Împărțirea virtuților”. Amintind învățăturile Părinților Bisericii, Sfinții Vasile cel Mare, Ioan Damaschin și Simeon Noul Teolog, despre virtuți, Părintele Ilarion Felea încearcă o definiție: „... am înțeles că virtutea e tăria și deprinderea de a împlini statornic, liber, din conștiință și cu ajutorul lui Dumnezeu, legea morală. Virtutea e calea spre Dumnezeu și în aceleși timp oglinda, forma desăvârșirii morale, prin care descoperim pe Dumnezeu în om. Virtuos este omul care trăiește statornic până la moarte pe calea binelui și adevărului”¹⁹. Iisus Hristos Mântuitorul este pentru creștini izvorul, ființa și frumusețea tuturor virtuților. Însușirile sau puterile prin care crește și rodește virtutea sunt: iubirea, bunăvoirea, tăria în credință, libertatea, cunoștința și faptele bune. Contrariul virtuții este viciul, patima, statornicia păcatului, afirmă Părintele Felea. „Virtutea este lumina, păcatul este întunericul. Virtutea este fapta bună, morală și religioasă; păcatul este fapta rea, imorală și contrară binelui, adevărului și frumosului”²⁰. Sfinții se ridică în lumină, pe aripile virtuțiilor, aproape sau departe de Dumnezeu. Pe măsura poverii păcatelor, sufletele noastre se depărtează de Dumnezeu și se coboară în întunericul iadului. Părintele Felea socotește că virtutea e una dar are multe ramuri și rădăcini în sufletul și trupul omului, de aici făcându-se și împărțirea virtuților în trupești și sufletești. „E bine să știm că împărțirea virtuților nu se face pentru că ele ar fi despărțite unele de altele, ci numai din nevoia studiului și cunoașterii lor. Virtuțile, ca și viciile, sunt legate unele de altele ca celulele unui corp sau ca verigile unui lanț: când se rupe sau cade una, toate se clatină, toate slăbesc”²¹.

¹⁷ *Ibidem*, p. 66.

¹⁸ *Ibidem*, pp. 76-80.

¹⁹ *Ibidem*, p. 97.

²⁰ *Ibidem*, p. 103.

²¹ *Ibidem*, p. 112.

Al cincilea capitol al prezentei lucrări se intitulează „Virtuțile morale”. Pe parcursul a nouă subcapitole, Părintele Ilarion Felea ne vorbește despre smerenie, înfrânare, cumpătate, înțelepciune, dreptate, iertare, blândețe și alte virtuți morale. Smerenia este umblarea în adevăr, subliniază Părintele Felea plecând de la textele filocalice ale Părinților Bisericii. Aceasta ne învață supunerea și ascultarea față de Dumnezeu, că toți suntem plăsmuiți de Dumnezeu și toată făptura datorează supunere Făcătorului. Mai departe, Părintele Profesor făcând referire la viața păgână afirmă că aceasta se întemeiază pe mândrie, minciună și decădere în suflet și în societate unde smerenia este o virtute necunoscută, pe când în creștinism, smerenia este începutul și temelia virtuților. Îndemnul Părintelui Felea adresat credincioșilor creștini este acela de a urma pașii smereniei după modelul vieții și învățaturii sfinților prooroci și apostoli. Prin puterea tainică a smereniei se desăvârșesc sufletele în virtute și se pregătesc sfinții ca să poată vedea pe Dumnezeu²². Cea mai luminoasă învățătură și viață de smerenie ne-o înfățișează Iisus Hristos Mântuitorul în Evanghelia Sa. Interpretând textele de la Matei (11, 29): „Învățați-vă de la mine că blând și smerit sunt cu inima”, (18, 1-14): „... cel ce se va smeri ca pruncul acesta, acela este mai mare în împărăția cerurilor”, Filipeni 2, 5-9: „... S-a smerit ascultător făcându-Se până la moarte ...”, Părintele Felea subliniază faptul că smerenia este haina Dumnezeirii, că Iisus Hristos prin smerenie a ridicat pe om la înălțimea de unde a căzut prin trufia și ispita îngerului apostat și că smerenia e virtute evanghelică, semnul înțelepciunii și al valorilor morale, al cunoașterii de sine și al simplității, al sincerității și al evlaviei²³. Dar cum ne putem însuși virtutea smereniei? Părintele Profesor citează pe Sfântul Benedict care a stabilit douăsprezece trepte pentru scara smereniei: temerea de Dumnezeu, împlinirea voii lui Dumnezeu, răbdarea oricărei nedreptăți în tăcere, descoperirea gândurilor printr-o spovedanie sinceră și deplină înaintea duhovnicului, mulțumirea cu sărăcia, a socoti că ești cel mai netrebnic dintre toți oamenii, munca după rânduială, păzirea tăcerii și oprirea limbii de la clevetiri, înfrânarea râsului, vorbirea cu blândețe, cu înțelepciune și fără glume, și îndreptarea privirii spre pământ și umblarea cu umilință²⁴. Îndemnurile Părintelui Felea adresate creștinilor sunt dintre cele de mai cu luare aminte: „Smerește-te și mulțumește lui Dumnezeu pentru darurile cu care te-a înzestrat: pentru viață și sănătate, pentru misiunea încredințată, pentru puterea minții și a muncii desfășurate, pentru toate darurile sufletești și trupești pe care altul poate că nu le are”²⁵.

S-a spus cu multă înțelepciune că educația cea mai bună este frâul. Înfrânarea este tot atât de trebuitoare ca și smerenia. Stăpânirea și conducerea de sine se mai numește mărturia virtuții, măsura potrivită și cumpăna cea dreaptă în toate dorințele și nevoile. Părintele Felea afirmă că de înfrânare este legată paza poruncilor morale. „Trupul înfrânat, uscat, e mărturia adevăratului luptător duhovnicesc și păzitor al poruncilor... Nici un cuvânt nu poate mișca mai tare și îndrepta mai bine pe cel slab de voință, ca întâlnirea cu cel înfrânat. Înfrânarea nimicește păcatul, stinge poftele, boldul plăcerilor nesățioase și, în chipul acesta, e începutul vieții duhovnicești”²⁶. Înfrânarea poftelor se arată în traiul

²² *Ibidem*, p. 123.

²³ *Ibidem*, p. 126.

²⁴ *Ibidem*, p. 134.

²⁵ *Ibidem*, p. 139.

²⁶ *Ibidem*, p. 147.

cumpătat, mai arată Părintele Felea. Cumpătarea sau moderația este virtutea morală prin care creștinul își înfrânează simțurile, dorințele, cuvintele, poftele de avere și mărire lumească. Cumpătarea pregătește și face cu puțință binefacerea, milostenia, generozitatea, astfel încât creștinii sunt ucenicii lui Hristos, oameni care prin virtutea milei îndulcesc și împutinează suferințele semenilor²⁷.

Referindu-se la unele dintre cele mai trebuitoare virtuți creștine, bărbăția, buna îndrăzneală a inimii, defăimarea primejdiilor, Părintele Profesor citează din operele Sfinților Grigorie Teologul, Ioan Scărarul, Petru Damaschin și afirmă că în fața puterilor întunericului, a forței brutale și ale prigoanelor, Evanghelia opune curajul creștin, tăria sufletească, virtutea bărbăției în credință, care a dat nenumărate exemple de sfinți și mucenici și că păgânismul și cultul zeilor nu ar fi putut fi combătut fără înfruntarea greutăților și a primejdiilor²⁸. Răbdarea este o altă treaptă spre desăvârșire care ne ajută să primim și să purtăm cu credință și cu nădejde necazurile, greutățile și suferințele trupești și sufletești. Dar cum se poate ajunge la virtutea răbdării și care sunt mijloacele prin care se întărește virtutea răbdării? Întâi de toate prin voința morală, spune Părintele Felea. „Dumnezeu a înzestrat firea omului cu puteri și însușiri sufletești, cu ajutorul cărora stăpânește natura și pe sine: mintea, memoria, simțurile și voința. Pentru întărirea răbdării, oțelul voinței este de cea mai mare însemnătate”²⁹. Alte mijloace la fel de puternice în întărirea răbdării le avem în convingerile religioase și morale, credința ca încredere neclintită în Dumnezeu și îndelunga-răbdare prin iubirea și urmarea lui Hristos.

Înțelepciunea și dreptatea sunt alte două virtuți morale de o necesitate vitală tuturor oamenilor. Fără înțelepciune morală nu se poate împărți dreptatea, subliniază Părintele Felea. Pentru creștini, învățătorul și întruparea înțelepciunii lui Dumnezeu este Iisus Hristos. Sfântul Maxim Mărturisitorul este citat de către Părintele Profesor: „Înțelepciunea lui Dumnezeu se arată prin faptul că se face prin fire om cu adevărat, dreptatea în faptul că ia prin naștere trăsătura pătimitoare a firii, asemenea nouă, iar puterea prin faptul că pregătește firii prin patimi și moarte o viață veșnică și o nepătimire neschimbată”³⁰. Mijloacele prin care se sporește și se întărește virtutea înțelepciunii sunt: rugăciunea, dezbrăcarea de patimile omului vechi, citirea Scripturilor, privegherea, gândirea la adevărurile mântuitoare și la lucrurile folositoare sufletului.

Viața creștină este înfrățirea oamenilor prin bunătate, în blândețe, în iertare, în iubire și în muncă. În religia creștină, învățătura despre iertare și împăcare se numără între cele dintâi virtuți morale. „Prin dumnezeiasca Sa pildă de iertare și jertfă de răscumpărare, Mântuitorul obligă pe toți ucenicii Săi să trăiască înfrățiți, iertați și împăcați unii cu alții, afirmă Părintele Profesor”³¹. O altă virtute morală creștină este blândețea – semnul împăcării cu Dumnezeu, frâul inimii, virtutea care slăbește mânia, îmblânzește sălbăticia, și rabdă greșelile aproapelui; e stânca de care se sfarmă valurile mâniei. Semnul

²⁷ *Ibidem*, p. 155.

²⁸ *Ibidem*, p. 164.

²⁹ Sunt oameni mulți cărora le stau la îndemână toate mijloacele de lucru și nu fac nimic, pentru că le lipsește voința și răbdarea, afirmă Părintele Felea, iar alții, mai puțini, prin hotărâri de voință și de răbdare, cu cele mai slabe mijloace fac minuni. *Ibidem*, p. 169.

³⁰ *Ibidem*, p. 176.

³¹ Predica de pe Munte oprește pe toți creștinii, să se apropie de biserică, de altar și de Sfânta Cuminecătură neiertată și neîmpăcați unii cu alții. *Ibidem*, p. 190.

nevinovăției și al păcii cu Dumnezeu, cu aproapele și cu sine este virtutea evanghelică a bunătații. Din bunătațe s-a zămislit lumina și viața, afirmă Părintele Felea. Bunătatea este izvorul binelui, pricina vieții și a tuturor fericirilor. „Prin bunătațe lui Dumnezeu am venit la ființă din neffință, din bunătațe Lui ne hrănim, trăim și ne mântuim. Bunătatea e chemarea omului, destinul lui pe pământ; să întruchipeze bunătațe lui Dumnezeu pe pământ. Faptele bune fac oamenii să petreacă pe pământ ca în cer”³². Mai sunt și alte virtuți evanghelice care cinstesc numele și purtarea creștinilor ca: ascultarea, temerea de Dumnezeu, prietenia cu Dumnezeu și cu aproapele, renunțarea la lume, pocăința, libertatea, bunăvoința, zelul, simplitatea, stăruința și munca.

Pe lângă virtuțile morale, Sfânta Evanghelie mai cuprinde și virtuțile religioase sau teologice: credința, nădejdea și iubirea, acestea constituind subiectul capitolului al șaselea al acestei cărți. Având ca fundament învățătura Sfinților Părinți ai Răsăritului creștin, Părintele Profesor încearcă o definiție a credinței. Virtutea credinței are un conținut foarte larg și un înțeles foarte cuprinzător. „Deci credința, întâi de toate, e siguranța, certitudinea sufletului că Dumnezeu există, afirmă Părintele Felea; e crederea și încrederea în Dumnezeu; e conștiința, cunoașterea și mărturisirea adevărului descoperit de Dumnezeu; e vederea (telescopul) lumii nevăzute, puterea de legătură (comuniune) vie cu Dumnezeu, virtutea prin care primim, ținem și împlinim fără de nicio îndoială toate învățăturile religiei creștine. Credința, prin urmare este una dintre cele mai mari puteri ale sufletului omenesc care îmbrățișează și dinamizează toată viața religioasă și morală, forța spirituală care înflăcărează sufletul, luminează mintea și mișcă inima spre fapte bune”³³. Continuând discursul despre virtutea credinței, Părintele Profesor afirmă că singura credință adevărată și mântuitoare este credința sfinților, cea care are aceleași însușiri ca și Biserica lui Hristos, vie, lucrătoare și dreaptă: „Sfinții au credința cea mai curată în Hristos și în Biserică, aratăta în faptele lor, mărturisită și păzită cu sângele lor, “credința Evangheliei”, “credința adevărului”³⁴. De-a lungul secolelor, credința creștină a trecut prin nenumărate prigoane și suferințe. Dintre dușmanii ei, cei mai înverșunați au fost împărații, domnitorii, marii dregători de stat, care au prigonit credința sfinților cu gândul să o distrugă. Credința creștină a biruit păgânismul și din toate focurile a ieșit întărită prin mărturisiri și fapte de jertfă ale sfinților martiri.

„Nimeni nu ajunge în raiul iubirii și al fericirii, fără puterea așteptării și a răbdării; fără virtutea nădejdiei”, afirmă Părintele Felea. „Nădejdea e virtutea care ne ajută să înfrângem trufia și să ne smerim în fața lui Dumnezeu; e supunerea și încrederea fiască în Dumnezeu în orice împrejurări și mai ales în greutăți și necazuri”³⁵, adaugă Părintele Profesor. Așteptarea cu răbdare și încredere a împlinirii făgăduințelor pe care Dumnezeu le-a făgăduit credincioșilor precum și puterea sufletului prin care ne dezlipim de lucrurile trecătoare și renunțăm la lume sunt atribute ale nădejdiei. Cine nu are credință nu are nici

³² *Ibidem*, p. 194.

³³ Credința este deopotrivă har de la Dumnezeu, și virtute, vrednicie din partea omului. Nici nădejdea nici iubirea, nici credința nu este o virtute a tuturor oamenilor. Dar ca orice virtute, ea se poate deștepta, cultiva și întări în orice suflet. *Ibidem*, p. 208.

³⁴ *Ibidem*, p. 214. Pentru sfânta, dreapta și neclintita credință în Hristos au murit miile și milioanele de martiri, care au preferat mai bine moartea în credință, decât viața fără credință sau într-o credință eretică. (p. 215).

³⁵ *Ibidem*, pp. 231-232.

speranță. Izvorul și temelia credinței o constituie credința cu distincția că virtutea credinței cuprinde trecutul, prezentul și viitorul iar speranța privește și îmbrățișează numai viitorul cu bunurile și făgăduințele lui³⁶. Nădejdea creștină este cuprinsă mai limpede și mai mângâietoare de suflet în Fericirile Sfintei Evanghelii. Astfel, „Mântuitorul întărește și mângâie cu speranța fericirii pe cei săraci, pe cei ce plâng, pe cei milostivi, pe cei blânzi, pe cei prigonți, pe făcătorii de pace, pe cei cu inima curată, pe cei ce ascultă și împlinesc cuvântul Evangheliei, pe cei credincioși, pe cei ce vor prânzi în împărăția lui Dumnezeu”³⁷, arată Părintele Felea. Din virtutea nădejdei răsar florile altor virtuți precum: blândețea, umilința, răbdarea în suferințe, perseverența, adică stăruința în virtute pe calea mântuirii până la capăt. Îndemnurile Părintelui Felea sunt acelea de a rămâne stăruitori și neclintiți de la nădejdea Evangheliei, precum și de a ne lega nădejdlile de Mântuitorul Iisus Hristos și de Biserica Sa, căci Biserica e luntrea, corabia mântuirii noastre³⁸.

Iubirea este cea mai înaltă însușire a omului, cea mai înaltă valoare care creează și ocrotește toate valorile. Nimic nu este mai tare ca iubirea, nici mai de iubit decât putere ei. „Dumnezeu este iubire” (1 Ioan 4, 8, 16); „Creștinismul este iubire” (Galateni 5, 14), cuvinte în care se cuprinde toată învățătura despre Dumnezeu și toate învățăturile religiei creștine, subliniază Părintele Felea³⁹. „Izvorul luminii este Dumnezeu Creatorul a toate. Sămânța, scânteia, puterea iubirii o avem sădită în noi, ascunsă, deodată cu viața, de la plăsmuire”⁴⁰. Încercând a defini iubirea, Părintele Felea afirmă că nimeni nici măcar sfinții, nici cei mai evlavioși creștini nu pot spune în cuvinte ce înseamnă iubirea în sine nici să descrie și să destăinuiească îndeajuns bunătatea, puterea și frumusețea ei. „Iubirea descoperă pe Dumnezeu, iubirea umple sufletul de foc și-l satură de pace, de bucurie și fericire nesfârșită. Iubirea vorbește cu Dumnezeu, iubirea înalță și unește inima noastră cu Dumnezeu. Iubirea se roagă, și e cuprinsă în toate rugăciunile și în toate cântările”⁴¹.

Părintele Profesor, făcând referire la viața și învățătura Mântuitorului, enumeră câteva din însușirile iubirii: „dumnezeiască, religioasă, părintescă, frățească, fiască, milostivă, dăruitoare, iertătoare, jertfitoare, sfințitoare, mântuitoare, mângâietoare și unitoare”⁴². Curățenia apei de izvor, care răcorește și astâmpără setea omului, focul din soare ce deodată luminează încălzind și curățind sufletele precum și plinătatea virtuților evanghelice sunt asemuite iubirii creștine. Iubirea creștină nu zice niciodată “nu pot”, ci totdeauna e plină de râvnă sfântă spre fapte bune. Iubirea de Dumnezeu, ca și iubirea aproapelui trebuie să înfrângă în noi iubirea de sine și de ai săi. „Cine nu are pe Dumnezeu,

³⁶ *Ibidem*, p. 232.

³⁷ *Ibidem*, p. 235.

³⁸ *Ibidem*, p. 245.

³⁹ *Ibidem*, p. 246. Iubirea este cel dintâi foc, cel dintâi sentiment, cea mai mairă și mai adâncă putere a sufletului, care aprinde, mișcă și conduce toate celelalte sentimente și puteri ale sufletului. Lumina iubirii pătrunde și dezvăluie cugetele cele mai alese ale duhului, tainele cele mai adânci ale inimii.

⁴⁰ „Iubirea este dumnezeiască și dumnezeiască fiind, trezește mintea spre cele ascunse, dumnezeiești și veșnice. Ea are și trebuie deci să aibă de scop pe Dumnezeu și durată eternitatea. Când sufletul nostru creat de Dumnezeu se întâlnește cu însușirile, bunurile și desăvârșirile dumnezeiești, atunci se aprinde în noi iubirea dumnezeiască, cea mai curată și sfântă iubire, descoperită nouă prin Iisus Hristos Mântuitorul. El coboară, descoperă și aprinde în lume iubirea lui Dumnezeu și prin aceasta întemeiază religia creștină”. *Ibidem*, p. 247.

⁴¹ *Ibidem*, p. 251.

⁴² Iubirea lui Hristos este deplină, întregă, statornică, morală, adică fără nicio patimă, curată, sfântă, pliduitoare. *Ibidem*, p. 257.

are tot așa trebuință de El, cum au orfanii de părinți, care să-i ocrotească, să-i învețe, să-i iubească”⁴³, afirmă Părintele Felea. Iubirea aproapelui, poruncă evanghelică, se manifestă întâi de toate în cinstirea persoanei și demnității lui la viață, la libertate și la bunurile lumii, precum și la răbdarea neajunsurilor și în iertarea greșelilor lui. Dragostea evanghelică nu face niciun rău aproapelui (Romani 13, 10). „Iubirea evanghelică este o lege morală universală și internațională: cuprinde pe toți oamenii, de toate culorile, religiile și națiile”⁴⁴, arată Părintele Felea. Consimțirea cu bucuriile și durerile aproapelui este una din faptele în care se îmbracă și se arată iubirea față de oameni. Învățătura și virtutea iubirii vrăjmașilor este una dintre noutățile și virtuțile de temelie ale Creștinismului De ce? „Pentru că răul nu se stinge cu răul”⁴⁵, răspunde Părintele Felea. „Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvântați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor ce vă urăsc și vă rugați pentru cei ce vă supără și vă prigonesc” (Matei 5, 44), ne spune Iisus Hristos Mântuitorul în predica de pe muntele fericirilor. Adică: „Fiți buni, că și Dumnezeu e bun cu cei răi. Răsare soarele peste cei drepti și peste cei păcătoși, fără alegere; plouă peste cei buni și peste cei răi; dăruiește la toți viața, hrana și sănătatea; tot felul de daruri trupești și sufletești; și când greșim nu se răzbună pe noi, ci este îndelung răbdător, iubitor și iertător”⁴⁶, tâlcuiește Părintele Felea. „Iubirea vrăjmașilor este cea mai mare și cea mai înaltă iubire. Prin iubire vrăjmașii devin oameni și, din oameni, creștini. Dacă numai atâta am învăța și înfăptui din Evanghelie, n-ar mai curge pe pământ atâtea râuri de lacrimi și de sânge, nici fețele oamenilor n-ar mai fi brăzdate și întristate de atâtea îngrijorări, dureri și nefericiri”⁴⁷ și spunând acestea Părintele Felea îndeamnă pe creștini să aibe Tată pe Dumnezeu, mamă învățătoare durerea și frați buni pe toți oamenii, astfel înlocuind în viața lor răul cu binele și ura cu iubirea. Iubirea e contrară urii, cum lumina e contrară întunericului și cum viața e contrară morții. „Iubirea e cel mai bun mijloc de creștere și înmulțire a vieții dumnezeiești în om, adaugă Părintele Felea, ura e cel mai blestemat mijloc de creștere și înmulțire a vieții drăcești din om”⁴⁸. Principiul creșterii spirituale este ura față de păcat și iubirea față de virtute. De aici urmează creșterea în duh, înaintarea morală, progresul duhovnicesc. Părintele Felea, citând din „Cursul de Ascetică” al Părintelui Dumitru Stăniloae arată că iubirea este putere și cale de cunoaștere a lui Dumnezeu. „Cel ce iubește primește în suflet chipul ființei iubite. Unul pătrunde și trăiește în celălalt, fără a-și pierde nici ființa, nici libertatea. Fiecare cugetă cu drag la celălalt, fără a se pierde unul în celălalt”⁴⁹. Sufletul creat după chipul virtuților lui Dumnezeu, prin virtuți ajunge la asemănarea cu Dumnezeu.

Părintele Profesor îndeamnă pe creștinii credincioși la dobândirea vieții virtuoză, pentru că ea este asemănarea și unirea cu sfinții, cu îngerii și cu Dumnezeu. În dobândirea

⁴³ *Ibidem*, p. 265.

⁴⁴ „Creștinul nu face deosebire între oameni, între și elini, între buni și răi, între prieteni și vrăjmași. Iubirea creștină e largă cât lumea și frățească, pentru toți și față de toți oamenii, chiar și față de dușmanii care ne urăsc și blestemă sau ne prigonesc”. *Ibidem*, p. 272.

⁴⁵ „Acesta este un fapt tot atât de adevărat cași când spunem că focul nu se stinge cu petrolul, întunericul cu întunericul, nici otrava prin otravă”. *Ibidem*, p. 284.

⁴⁶ *Ibidem*, pp. 285-286.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 287.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 292.

⁴⁹ Astfel lumina devine putere de lumină și cale de cunoaștere a lui Dumnezeu. Creștinul care iubește, cunoaște din trăire pe Dumnezeu și tinde la asemănarea cu El. *Ibidem*, p. 300.

și lucrarea virtuților nu avem trebuință de atâta osteneală trupească, cât de răbdare, hotărâre liberă și de râvnă sfântă, ne învață Sfânta Evanghelie și Sfinții Părinți⁵⁰. Marele învățător și luptător în războiul duhovnicesc, Sfântul Nicodim Aghiorâtul, arată că pentru dobândirea virtuților trebuie să dăm război cu patimile care ne supără și ne păgubesc, silindu-ne din răputeri să ne împodobim cu virtuțile contrare⁵¹ patimilor care ne supără iar mijloacele prin care virtutea învinge patimile sunt: încrederea fiască desăvârșită în Dumnezeu și îndreptarea neîncetată a inimii spre El, prin credință, speranță, prin iubire și rugăciune⁵². Râvna spre virtute este un mijloc binecuvântat prin care înfrângem și învingem patimile, precum și înfrânarea și stăpânirea trupului prin deprinderi duhovnicești, prin osteneli, privegheri, post, asprime morală. Pe lângă paza poruncilor, răbdarea suferințelor, urmarea lui Hristos și împărtășirea cu Sfintele Taine, Părintele Felea reamitește recomandările Sfântului Antonie cel Mare pentru învingerea patimilor: „cerceterea cât mai deasă a conștiinței și urmarea virtuților celor mai alese pe care le întrupează oamenii cei mai aleși din sânul omenirii: sfinții”⁵³. Citând din operele Sfinților Părinți ai Bisericii, Simeon Noul Teolog, Petru Damaschinul și Isaac Sirul, Părintele Profesor Ilarion Felea arată că viața virtuoză se deprinde în întregimea ei, în sensul că virtuțile nu trăiesc despărțite ci unite și că viața virtuoză sau nepătimirea, este unirea tuturor virtuților împotriva tuturor patimilor. „Virtutea, prin deprindere, face din omul mic om mare, din omul slab om tare, din omul muritor nemuritor”⁵⁴.

Capitolul al șaptelea al prezentei lucrări se numește: „Legile și canoanele”. Acest capitol se referă la „Legile lui Dumnezeu”, „Disciplina morală” și „Canoanele Bisericii”. Răspunzând la întrebarea: De câte feluri sunt legile? Părintele Profesor încearcă o clasificare a legilor arătând că după autor ele sunt dumnezeiești și omenești, după cum sunt date de Dumnezeu sau de om, iar după durata lor ele sunt veșnice sau eterne și vremelnice sau trecătoare. După firea sau natura pe care o stăpânesc, sunt legi fizice (ale naturii, ale materiei) legi duhovnicești, care stăpânesc și conduc sufletele. După autoritatea de la care provin, legile sunt civile sau de stat și legi bisericesti sau canonice. După felul poruncilor pe care le cuprind sunt legi poruncitoare sau imperative și legi care ne opresc de la anumite fapte, numite opreliști sau prohibitive. După răsplata pe care o au în vedere, sunt legi pedepsitoare sau penale și morale care răsplătesc faptele bune.⁵⁵ Înainte de înomenirea Mântuitorului Iisus Hristos, Dumnezeu S-a descoperit oamenilor în legea firii, în legea conștiinței și în legea Vechiului Testament. „Firea sau natura este ca o oglindă în care se vede și se citește, ca dintr-o carte, înțelepciunea și atotputernicia Făcătorului a toate”⁵⁶, arată Părintele Profesor făcând referire la textul Sfintei Scripturi de la Romani 1, 20, Psalm 18, 1 și Psalm 103, 24. Conștiința sau cugetul este o altă cale prin care Dumnezeu se

⁵⁰ *Ibidem*, p. 309.

⁵¹ „Dacă dorești să dobândești virtutea lacrimilor, urăște râsul! Vrei să dobândești smerenia? Urăște mândria! Vrei să fii curat trupește? Urăște desfrânarea! Vrei să fii sărac? Urăște averea! Vrei să fii milostiv? Urăște zgârcenia! ...” *Ibidem*, p. 312.

⁵² *Ibidem*, p. 313.

⁵³ *Ibidem*, p. 316.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 326.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 330.

⁵⁶ *Ibidem*

descoperă oamenilor (Romani 1, 19; 2, 14-15)⁵⁷. Deasemenea în legea Vechiului Testament prin patriarhi și prooroci și mai apoi în Noul Testament, Dumnezeu se descoperă oamenilor prin Însuși Fiul Său, Domnul Iisus Hristos (Evrei 1, 1-2)⁵⁸. „Legea cea sfântă și veșnică ajută omul să se lumineze, să se îmbunătățească, să înainteze (progreseze), să ajungă la fericire, să se facă cetățean al împărăției lui Dumnezeu”⁵⁹, arată Părintele Felea.

Disciplina morală înseamnă pentru Părintele Felea, omul care trăiește în rânduială, în buna cuviință, în ordine religioasă și morală, iar Biserica este o comunitate a ordinii, a rânduiei, a disciplinei morale mai mult decât oricare altă comunitate. Când disciplina e bună, viața creștină este înfloritoare, iar când slăbește disciplina morală din obștea creștină, atunci se produc sminteli mari și căderi numeroase și dureroase. „Nicio școală nu este mai bună și nicio putere nu este mai mare ca disciplina morală, arată Părintele Felea. Iubirea, deprinderea și păzirea cu strictețe a legilor statului, a canoanelor Bisericii, a poruncilor și a virtuților religiei, adică disciplina morală aduce cu sine îmbunătățirea moravurilor”⁶⁰.

Legile rânduiei în Biserică, regulile de organizare și de luptă, precum și normele de conducere bună pe calea mântuirii, stabilite în sinoadele ecumenice și locale, poartă denumirea de canoane. Canoanele care lămuresc învățăturile de credință ale Bisericii sunt numite canoane de cuprins dogmatic, iar cele care apără ordinea și buna rânduială în Biserică se numesc canoane de cuprins disciplinar. Izvoarele canoanelor sunt Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, afirmă Părintele Felea. Necesitatea canoanelor se poate vedea nu numai din cuprinsul cu prevederile lor, ci mai ales din trebuința de a înlătura izbugniurile de dezordine, răzvrătirile și rătăcirile care din nefericire se ivesc din când în când și în sânul Bisericii. „Unele, eresurile, atacă dogma cu învățătura cea sănătoasă și mântuitoare a Bisericii; celelalte, schismele, atacă disciplina, buna rânduială din Biserică. Despre omul care atacă o învățătură de credință a Bisericii, spunem că este un eretic; despre omul care atacă rânduiala și nu se supune la ordinea din Biserică, spunem că este schismatic”⁶¹.

Al optulea capitol al acestei lucrări se intitulează „Făgăduințele Bibliei” și este compus din două subcapitole: „Făgăduințele lui Dumnezeu” și „Făgăduințele omului”. „Făgăduințele sunt juruințele pe care le face Dumnezeu omului și-l asigură că-l va împărtăși din darurile și bunurile Sale cerești și pământești”⁶², arată Părintele Felea. Astfel, în Sfânta Scriptură, Dumnezeu le-a făgăduit primilor oameni că le va trimite un Mântuitor care va zdrobi capul șarpelui, adică puterea păcatului sub care se ascund toate formele și puterile răului; Patriarhului Noe, îi făgăduiește Dumnezeu că nu va mai pedepsi lumea prin potop. Făgăduințe asemănătoare face Dumnezeu lui Avraam, lui Isaac și lui Iacob. Făgăduințe de mântuire face Dumnezeu proorocilor începând cu Moise și continuând cu

⁵⁷ „Ceea ce se poate știi despre Dumnezeu, vădit este în inimile lor și Dumnezeu este Cel ce le-a vădit-o ... Căci păgânii, cei ce nu au legea (cea scrisă), din fire fac ce poruncește legea, așa lipsiți de lege și singuri își sunt lege, ca unii care arată fapta legii scrisă în inimile lor, prin mărturia cugetelor lor și prin cercetarea de sine ...”. *Ibidem*, p. 331.

⁵⁸ „După ce Dumnezeu odinioară, în multe rânduri și în multe chipuri, a vorbit părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea mai pe urmă, ne-a grăit nouă prin Fiul, ...” *Ibidem*

⁵⁹ *Ibidem*, p. 333.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 338.

⁶¹ *Ibidem*, p. 350. Prin toate canoanele, Biserica urmărește vindecarea relelor din sânul obștii creștine, apărarea numai a ceea ce este neprihănit și afurisirea celor ce fac călcări de lege în Biserică.

⁶² O făgăduință este un jurământ pe care-l face Dumnezeu omului, cu încredințarea nestrămutată că-i va împlini toate cele descoperite și nădăjduite. *Ibidem*, p. 358.

David, cu Isaia și cu toți profeții. La fel de mângâietoare sunt făgăduințele de mântuire ale Noului Testament. La Bunavestire, Dumnezeu făgăduiește Sfintei Fecioare prin arhanghelul Gavriil, că va fi umbrată de Duhul Sfânt și va naște pe Iisus Hristos care va împlini legea Vechiului Testament. Apoi făgăduința Duhului Sfânt; făgăduința întemeierii Bisericii, a ascultării și împlinirii rugăciunilor, a dezlegării și iertării păcatelor; făgăduința fericirii în cer și pe pământ; făgăduința de a ajunge la vederea lui Dumnezeu și la îndumnezeire, adică la părtășia cu firea divină⁶³. Nu numai Dumnezeu face făgăduințe omului, dar și omul face făgăduințe înaintea lui Dumnezeu. Prima făgăduință pe care omul o face este în taina Sfântului Botez, când spune că se leapădă de Satana și se unește cu Hristos, apoi mărturisește Crezul și se închină Tatălui și Fiului și Sfântului Duh. A doua făgăduință a creștinului este la înbisericare când i se face începutul intrării lui în Biserică, iar a treia făgăduință o face și o repetă creștinul în rugăciunile pe care le rostește creștinul înainte și după spovedanie⁶⁴. „Nu poți fi un creștin bun, un creștin adevărat, fără să faci făgăduințe, jurușuri sfinte, în fața lui Dumnezeu și fără să-ți legi viața prin făgăduințe de făgăduințele lui Dumnezeu, afirmă Părintele Felea. A fi un bun creștin; a face voia lui Dumnezeu; a fi un credincios împlinitor al poruncilor dumnezeiești și bisericesti; a săvârși cu toată dragostea faptele îndurării trupești și sufletești; a căuta cu toată speranța fericirea în fericirile și făgăduințele evangheliei; a te împărtăși cât mai des cu Sfintele Taine; a te ruga în fiecare dimineață, în fiecare seară și la fiecare masă, a cerceta regulat Sfânta Biserică – dacă se poate zilnic – și a lua parte la Sfânta Liturghie în fiecare duminică; a nu înjura; a nu minți; a nu te lăsa rob de patimi; a nu fi desfrânat și bețiv; a nu păcătu; a fi om de omenie; a trăi viața în lumina făgăduințelor divine – sunt făgăduințe pe care e dator să le facă și să le îplinească fiecare creștin”⁶⁵.

Despre „Ce este și cum se face meditația”, „Trezvia minții” și „Gândirea adevărată a mântuitoare” aflăm în capitolul al nouălea al prezentei lucrări intitulat „Gândirea evlavioasă”. Meditația este, în viziunea Părintelui Felea, o lucrare duhovnicească, în sensul de cugetare adâncă și evlavioasă la Dumnezeu și la adevărurile Lui, la lucrările și făpturile create de El. Meditația ne ajută să ne lămurim, să ne luminăm, să descoperim în noi Eul dumnezeiesc, sufletul și în suflet pe Dumnezeu. „Prin meditație se aprinde în noi iubirea lui Dumnezeu și se primește mai temeinic și trainic învățătura sfântă, conștiința religioasă... Meditația ne învederează lipsurile vieții sufletești, primejdiile care ne pândesc și calea pe care mergem spre mântuire și desăvârșire... Meditația ne învață cum să biruim ispitele, poftele și patimile; ne desparte de păcat și ne conduce în liniște și în pace până unde aflăm pe Dumnezeu, până în cele mai adânci și tainice cămări ale sufletului și ale cerului”⁶⁶, învață Părintele Felea. Cât despre felul în care se face meditația, Părintele Profesor citează pe Sfântul Isaac Sirul, care spune că „Tăcerea este o taină din lumea viitoare” și recomandă liniștea ca să auzim în taina inimii ce ne șoptește Dumnezeu.

⁶³ „Prin făgăduințele lui Dumnezeu, ni se descoperă și ni se luminează ultima parte din calea și lucrarea mântuirii; ni se arată scopul, ținta vieții și a tuturor strădaniilor omenești. Pentru noi, moștenitorii lor, toate făgăduințele lui Dumnezeu sunt nemincinoase; se împlinesc tot așa de sigur ca și proorociile, precum este scris: „Să știi că Domnul Dumnezeuul tău este Dumnezeu, Dumnezeu credincios, care păstrează până la al miilea neam legământul și mila față de cei ce-L iubesc pe el și păzesc poruncile Lui”” *Ibidem*, p. 361.

⁶⁴ *Ibidem*, pp. 363-364.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 365.

⁶⁶ *Ibidem*, pp. 377-378.

Timpul cel mai potrivit pentru meditație este în zori sau în amurg, când vremea e lină, sufletul e liniștit, și trupul e destins. „Pregătirea pentru meditație începe ca și rugăciunea, cu întorcerea privirii dinafară înăuntru, adunarea și concentrarea gândurilor minții în inimă. Nu gândim numai cu mintea, ci și cu inima, cu toată ființa noastră, cu atenție, în liniște și reculegere. Prima gândire este amintirea că suntem în fața lui Dumnezeu. Dumnezeu este pretutindeni de față, dar prezența, starea Lui de față se simte mai ales unde este un loc curat, un loc sfințit: în biserică, în fața crucii, a icoanelor, în suflet. Dându-ne seama că suntem în fața lui Dumnezeu, facem o scurtă rugăciune, în care chemăm în ajutor pe Dumnezeu, să ne lumineze mintea și inima prin harul și cuvântul adevărului. După rugăciunea de luminare urmează meditația propriu-zisă, gândirea adâncă la subiectul ales sau la întrebarea de conștiință care ne frământă”⁶⁷.

Curățirea și luminarea sufletului nu vădesc niciun progres fără trezirea minții susținută prin meditație. Mintea este lumina sufletului care arată puterea și slava omului. Cultura și civilizația sunt create de puterea și lucrările minții. „Când este sănătoasă, mintea e smerită, înțeleaptă, văzătoare, curată, credincioasă, îngerească, trează; când este bolnavă e trufașă, nebună, întunecată, stricată, spurcată, pătimașă, dobitocească, drăcească, necredincioasă”⁶⁸, arată Părintele Profesor. Dar ce înseamnă trezirea minții? Citând pe cuviosul Isihie Sinaitul, Părintele Felea subliniază că trezirea minții sau „trezvia” are același înțeles ca și cuvântul „priveghere”, altfel spus e santinela sau paza minții la poarta inimii ca să oprească năvălirea gândurilor rele: „Toate păcatele bat mai întâi numai prin gânduri la ușa minții, încât dacă ar fi primite de cugetare, s-ar face apoi păcate sensibile și groase. Dar pe toate le taie virtutea cugetătoare a trezviei nelăsându-le în omul nostru lăuntric și să se prefacă în fapte rele”⁶⁹. Mintea nu e trează sau e trează la rău, când e stăpânită de somnul nepăsării, gândurile rele și vorbele lumești, de amintirile și închipuirile stricătoare de suflet și de cunoștințele necontrolate și părerile greșite despre Dumnezeu, despre lume, despre viață și despre om. Ocuparea minții cu Dumnezeu aparține trezviei. Tot lucrul trezviei și atenției neconținute este să privegheze la ușa inimii, să vadă nălucirile gândurilor rele care încearcă să intre în „văzduhul minții” și să le alunge cu ajutorul gândurilor bune și a rugăciunii de chemare a numelui lui Iisus: Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul⁷⁰.

Fiecare om trăiește cu gândurile lui, care sunt prietenii lui cei mai scumpi și sfătuitoarii lui cei mai apropiați. Gândurile ne ridică la cer, ne poartă pe pământ și ne coboară în iad, ne fac fericiți sau nefericiți, după cum sunt luminoase și bune sau întunecoase și deci rele. Părintele Felea citând din paginile Filocaliei pe Cuviosul Marcu Ascetul spune: „Păcătuind, să nu învinovățești fapta. Căci dacă mintea nu o lua înainte, nu i-ar fi urmat trupul”⁷¹. În viața duhovnicească gândurile au o însemnătate covârșitoare. Astfel, stăpânirea și călăuzirea gândurilor este una din lucrările cele mai importante ale

⁶⁷ *Ibidem*, p. 379. Meditația ne conduce prin gândire pioasă în acele stări și locuri sfinte, „unde se află Dumnezeu singur în pace, în odihnă, în tăcere și în reculegere. Ea ne conduce sufletește în iad, pentru a vedea aici locul nostru; la cimitir, pentru a vedea aici locuința noastră; în cer, pentru a vedea aici tronul nostru; în valeda Iosafat, pentru a vedea aici pe Judecătorul nostru; la Vifleem, pentru a vedea aici pe Mântuitorul nostru; pe Tabor, pentru a vedea aici Iubirea noastră; pe Calvar, pentru a vedea aici exemplul nostru” p. 382.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 384.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 385.

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 385-388.

⁷¹ *Ibidem*, p. 395.

omului duhovnicesc, ale omului cu gândirea curată, luminoasă, sănătoasă. Fiind creștini, suntem datori să cugetăm mai ales la acele adevăruri mântuitoare și credințe evanghelice care privesc îmbunătățirea, curățirea, luminarea, sfințirea sufletului, în vederea desăvârșirii și a fericirii veșnice⁷². Astfel, Părintele Felea ne îndeamnă să cugetăm și căutăm cele cerești, la locul și starea de lumină și fericire unde Hristos șede de-a dreapta Tatălui, în comuniunea îngerilor și sfinților și la cugetarea adevărilor vieții veșnice descoperite în Sfânta Evanghelie.

Același capitol al nouălea se continuă cu subcapitolul „Meditații despre Dumnezeu”, care se referă la: „Cum ajungem la cunoașterea lui Dumnezeu”, „Descoperirea lui Dumnezeu” și „Treimea Dumnezeirii”. Sunt trei căi, trei cărți prin care ajungem la descoperirea și cunoașterea lui Dumnezeu: cartea firii sau a naturii, cartea descoperirii dumnezeiești sau Biblia și cartea sufletului omenesc, arată Părintele Felea. Se spune adesea că „Natura este Dumnezeu” sau „Dumnezeu este natură”. Această afirmație întâlnită adesea, înnoiește închinarea la idoli, religia cinstirii făpturilor în locul Creatorului. Aici Părintele Profesor citează învățăturile cuprinse în paginile filocalice ale Sfântului Maxim Mărturisitorul: „Natura întâi de toate este ea însăși – ca și tot ceea ce e natural – e o faptă a creației dumnezeiești”⁷³. Natura în sine este materia din care este alcătuită lumea întregă, pământul cu toate lucrurile și ființele lui, este firea plină de semințe și de taine ascunse, de legi și de planuri înțelepte, de puteri și de frumuseți minunate, care nu se pot înțelege fără Dumnezeu. El este marele creator, puterea atotînțeleaptă și înțelepciunea atotputernică și atotcreatoare. Natura ne arată urmele lui Dumnezeu, puterea, înțelepciunea și pronia Lui. „Totdeauna și pretutindeni, cu ajutorul minții sănătoase și a judecății chibzuite, făptura arată pe Făcător, legea pe Legiutor, planul pe Ziditor, cartea pe Autor, lumea pe Dumnezeu”⁷⁴, arată Părintele Felea. O altă mărturie despre adevărul existenței lui Dumnezeu este Sfânta Scriptură, Cartea descoperirii dumnezeiești, care arată că Dumnezeu e creatorul și stăpânul lumii, ființa cea dintâi, viața cea dintâi, mintea cea dintâi, voința cea dintâi, iubirea cea dintâi, lumina cea dintâi, Duhul sau Spiritul cugetător cel dintâi⁷⁵. Sufletul este a treia carte minunată în care se citește, se simte și se trăiește adevărul existenței lui Dumnezeu, subliniază Părintele Felea: „Pentru sufletul simțitor și gânditor al omului, Dumnezeu este Mintea, Rațiunea, Ființa atotînțeleaptă care a gândit, plănuit și a plăsmuit lumea, cu toate lucrurile și toate ființele din lume; e Voința atotputernică, puterea creatoare a lumii și a creației; e Inima, iubirea părintească a tuturor făpturilor; e Lumina mai presus de înțelegere, în care se nasc, trăiesc toate ființele; Dumnezeu e Duhul cel cu totul luminos care a aprins soarele și toate stelele, ca din cele materiale să vedem pe cele nemateriale”⁷⁶. Astfel, Părintele Felea îndeamnă pe creștini să nu se lase amăgiți de păreri necredincioșilor. Dumnezeu se poate cunoaște din fapte de la zidirea lumii, din descoperirea Scripturii și din glasul inimii. Cine tăgăduiește pe Dumnezeu, neagă și

⁷² *Ibidem*, p. 398.

⁷³ *Ibidem*, p. 402.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 404.

⁷⁵ Lumea este oglinda științei și atotînțelepciunii lui Dumnezeu. Toate lucrurile lui Dumnezeu sunt mari și minunate, pline de slavă și de frumusețe. Dumnezeu Creatorul e cu adevărat cel mai mare matematician, cel mai desăvârșit învățat. Ordinea și frumusețea grăiesc despre înțelepciunea și puterea Creatorului a toate – s-a spus acesta cu veacuri înainte de Hristos, ca o aspră mustrare adusă idolatriei. *Ibidem*, p. 408.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 412.

tăgăduiește legile, planul, frumusețea, ordinea și armonia lumii. Cine crede în Dumnezeu, trăiește cu Dumnezeu, simte cu Dumnezeu. Creștinul poate să-L vadă și să-L simtă pe Dumnezeu în adâncul și în oglinda minții sale, „strălucitor ca soarele în firul de rouă și senin ca cerul în adâncul lacului ... numai să vrei, numai să crezi în El, numai să te smerești înaintea Lui și să te rogi neîncetat ca să îți păstrezi inima curată – altarul pentru Sfânta Sa Lumină, pentru Sfânta Sa Iubire, pentru Sfântul Său Duh ...”⁷⁷.

Sunt trei căi de cunoaștere prin care dobândim cunoștințe despre lume și viață și despre noi înșine, afirmă Părintele Felea. Întâia cale este cea a simțurilor prin care cunoaștem ceea ce vedem, auzim, mirosim, gustăm sau pipăim. A doua cale de cunoaștere este știința, prin diversele ei ramuri: cercetare, observare, experimente în laboratoare, care ne ajută să dobândim o serie de cunoștințe mai adânci despre lucruri și despre ființe. A treia cale de cunoaștere este calea descoperirii sau a revelației divine, care întregeste pe celelalte două și lărgeste până la nesfârșit cercul vederii și al cunoașterii. Revelația descoperă izvorul, rostul și scopul vieții și al religiei. Revelația prin Iisus Hristos ne descoperă pe Dumnezeu în plinătatea bunătății, frumuseții, a iubirii și sfințeniei Lui⁷⁸. Părintele Profesor arată că descoperirea sau revelația dumnezeiască e ridicarea vălului de peste adevărurile despre Dumnezeu, lume și om; e dezvăluirea tainelor pe care le ascunde sufletul vieții și stihiele materiei; e cunoașterea puterilor și a planurilor pe care le cuprinde firea, Biblia și conștiința⁷⁹.

Pe temeiul Sfintei Scripturi, Părintele Felea arată că Dumnezeu creștinilor este un Dumnezeu descoperit: Dumnezeu este Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Preasfânta Treime S-a descoperit mai întâi la facerea lumii când Dumnezeu Tatăl a făcut lumea prin Cuvântul sau Fiul Său (Ioan 1; 1-3), iar Duhul Sfânt plutea pe deasupra apelor (Facerea 1; 1-3). La Bunavestire arhanghelul Gavriil grăiește Fecioarei Maria: „Duhul Sfânt Se va pogorâ peste tine și puterea Celui Preaînalt te va umbri, pentru aceea Sfântul care Se va naște din tine, Fiul lui Dumnezeu Se va chema” (Luca 1; 35). Botezul Domnului descoperă Sfânta Treime când Tatăl grăia din ceruri către Fiul: „Acesta este Fiul Meu cel iubit” (Matei 3; 17); când Fiul Se ruga și Se boteza în apa Iordanului (Luca 3; 21), iar Duhul Sfânt S-a pogorât și S-a arătat în chip trupesc, ca porumbel (Luca 3; 22). Mântuitorul descoperă Sfânta Treime la cuvântarea de la Cina cea de Taină (Ioan 13; 17), iar la Înălțarea la cer, tot Iisus Hristos Domnul poruncește apostolilor și urmașilor lor să meargă în toată lumea și să boteze toate neamurile „în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh” (Matei 28; 19)⁸⁰. „Dumnezeul nostru este unime în Treime și Treime în unime, arată Părintele Profesor, e Tatăl care nu Se naște și nu purcede din nimic; Fiul care Se naște din Tatăl mai înainte de toți vecii și Duh Sfânt care de la Tatăl purcede (Ioan 15; 26)”⁸¹. Citând pe Sfinții Părinți ai Bisericii: Maxim Mărturisitorul și Simeon Noul Teolog, Părintele Felea arată că „Dumnezeu în Sine este Minte necunoscută, Cuvânt negrăit și Viață necuprinsă. Fiul (Cuvântul) Se naște din Tatăl, cum se naște Cuvântul din minte, iar Duhul purcede de la

⁷⁷ *Ibidem*, p. 415.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 418.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 420. Descoperirile stau nu numai la temelia științei și artei, dar mai ales la temelia vieții noastre creștine. Cine nu crede în har, în inspirație și în revelație, nu înțelege cum se fac lucrările de valoare – nici în artă, nici în știință, nici în religie. (p. 421).

⁸⁰ *Ibidem*, p. 423.

⁸¹ *Ibidem*, p. 425.

Tatăl ca fapta din voință. Cum sufletul este minte, cuvânt și viață – rațiune, sentiment și voință – așa este Dumnezeu: Tată și Fiul (Cuvânt) care Se naște din Tatăl ca și cuvântul din minte și Duh Sfânt, care purcede din Tatăl, ca și fapta din voință”⁸². Părintele Felea îndeamnă creștinii a mărturisi pe Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt: „Mărturisește pe Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt și iubește-L din toată ființa ta trupească și sufletească! Iubește-L, crede în El și te încrede în El, ca un copil bun în părintele Său. Iubește-L și nu-L ispiti, deoarece adevărul despre Dumnezeu, precum și toate cele dumnezeiești nu se cearcă, ci se cred și se cinstesc – fără semne și fără arătări”⁸³.

Aspecte antropologice precum și unele distincții dintre teoriile eticilor pozitivistice și învățătura creștină ne sunt prezentate în subcapitolul intitulat „Omul și sufletul”. Părintele Profesor descrie concluziile materialiştilor care spun că omul este valoarea cea mai scumpă, capitalul cel mai mare, animalul cel mai evoluat, de unde s-a tras concluzia că omul este cea mai bună vită de jug precum și că libertatea de gândire și de acțiune este bună de propagandă, iar brațele omului, ca și gâtul animalelor, sunt bune de lucru în folosul obștii. Religia creștină are o cu totul altă opinie. Învățătura creștină despre om, bazată pe adevărul de credință revelat în Sfânta Scriptură și Sfânta Tradiție, arată că acesta este chipul și slava lui Dumnezeu (1 Corinteni 11; 7). „Dumnezeu este Ființa cea dintâi, viața cea dintâi, lumina cea dintâi, mintea cea dintâi, voința cea dintâi și iubirea cea dintâi. Omul este chipul lui Dumnezeu cu mintea, cu inima și cu voința sa – și asemănarea lui Dumnezeu cu dreptatea, cu iubirea, cu sfințenia, cu virtutea sa. Mintea e chipul lui Dumnezeu, iubirea, asemănarea lui Dumnezeu. Astfel, în om se oglindește și se descoperă Însuși Dumnezeu, cu însușirile și puterile Lui, întocmai cum într-un copil se oglesc și se descoperă însușirile și puterile părinților”⁸⁴, arată Părintele Felea. Plecând de la afirmația psalmistului „Sunteți dumnezei, toți sunteți fiii Celui de sus” (Psalm 81; 6), Părintele Profesor subliniază că omul este dumnezeul pământului și că acest fapt este culmea slavei, a cinstei și demnității, cu care este înzestrat numai omul între toate făpturile. Desigur, nu pentru materia din care este alcătuit trupul este slăvit omul, ci pentru sufletul lui⁸⁵. Astfel omul în lume se situează la mijloc, adică între Dumnezeu și materie. Cu Dumnezeu este legat prin suflet, iar prin trup se leagă de materie. Între toate viețuitoarele și în tot universul, omul este făptura cea mai minunată deoarece în el se ascunde și lucrează sufletul cu toate puterile lui creatoare, iubitoare, organizatoare, luptătoare și biruitoare, „în el se oglindește zidirea făcută după cele mai desăvârșite legi ale arhitecturii, chimia și fizica pământului cu cele mai desăvârșite laboratoare, care lucrează 10-50-100 de ani fără laboranți – tot ce a creat Dumnezeu de la îngeri până la electroni, se cuprinde în om, sub formele cele mai armonioase. Dumnezeu nu a făcut o astfel de făptură ca să fie un robot sau un animal de jug. Dumnezeu a creat în om o ființă liberă și stăpânitoare peste toate

⁸² *Ibidem*

⁸³ *Ibidem*, p. 427.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 429.

⁸⁵ „Sufletul e ”suflarea de viață și ”chipul” lui Dumnezeu în om (Facerea 4; 27, 2; 7); e fața dumnezeiască a omului. Dumnezeu și-a ascuns chipul și slava Sa în sufletul omului, înzestrându-l cu însușiri dumnezeiești, ca și El, cu minte cugetătoare, cu închipuire creatoare, cu memorie păstrătoare, cu inimă iubitoare, cu voință liber lucrătoare și cu mărire nemuritoare, cu însușiri și puteri care sunt mai scumpe decât valoarea și greutatea lumii întregi (Marcu 8; 36-37)” *Ibidem*, p. 430.

vietățile și bunurile pământului (Facerea 1; 28), să lucreze și să păzească grădina Edenului (Facerea 2; 15), dar nu să fie rob și muncit, ca un animal sau ca o mașină de lucru”⁸⁶.

Tema păcatului este subiectul următorului subcapitol intitulat „Păcatul și mântuirea”. Toate nefericirile, mizeriile și suferințele omului nu sunt altceva decât răni ascunse, tănuite, ca urmare a păcatului prin abuzul de libertate, călcarea legilor firii, abaterea de la voia lui Dumnezeu. „Pomul cunoștinței binelui și răului” (Facerea 2; 17) nu este altceva decât un mijloc prin care se încearcă virtutea, ascultarea și libertatea omului. „Prin neascultare, trufie, poftă și răzvrătire liberă, Adam cade, omul pierde raiul, harul, slava și nevinovăția; chipul lui Dumnezeu se întunecă în el: inima lui nu mai tresaltă de bucurie, mintea lui nu mai vede limpede adevărul, voința lui nu mai împlinește decât cu sudoare binele, trupul lui e supus durerii și morții”⁸⁷, arată Părintele Felea. Calea ieșirii din robia păcatului este „venirea în fire”, în firea cea bună, curată, așa după cum e făcută de Dumnezeu. Mântuirea este răspunsul lui Dumnezeu la strigătul omului după ajutor. Scopul central și suprem al creștinismului este „să dea omului un suport moral și spiritual, un plus de putere în luptele vieții, să asigure credinciosului cât mai multă sănătate, fericire și libertate, adică mântuirea”⁸⁸. Părintele Felea arată mijloacele prin care creștinul luptă împotriva păcatului în lume: Cuvântul Evangheliei; Virtuțile morale și religioase; Poruncile dumnezeiești și bisericesti; Conștiința morală; Rugăciunea; Faptele bune ale îndurării trupești și sufletești și Harul dumnezeiesc al Sfințelor Taine⁸⁹.

În subcapitolul intitulat „Hristos și Evanghelia”, Părintele Felea arată că una din profețiile împlinite în persoana Mântuitorului Iisus Hristos, este faptul că Dumnezeu S-a arătat în chip de om, S-a întrupat și a vorbit cu oamenii, cum ar vorbi omul cu prietenul său. Astfel de solii cuprinzătoare și proorocii binevestitoare sunt cuprinse în Noul Testament: „Dumnezeu, după ce în multe rânduri și în multe chipuri a grăit pdinioară părinților noștri prin prooroci, în zilele acestea din urmă ne-a grăit prin Fiul, ... ; Care fiind strălucirea slavei și chipul ființei Lui...după ce a făcut curățirea păcatelor noastre, a șezut de-a dreapta mării în cele înalte” (Evrei 11; 1-3); „Luați seama să nu vă fure cineva cu filosofia ...Căci în El locuiește, trupește, toată deplinătatea dumnezeirii” (Coloseni 2; 8-9). Nu este alt adevăr și altă viață la care să cugetăm mai mult și mai serios, decât viața lui Iisus Hristos și la adevărul Evangheliei Lui. „Iisus Hristos e Fiul lui Dumnezeu și Mântuitorul lumii, singurul nume prin care ne mântuim: “În nimeni altul nu este mântuire, pentru că nu este sub cer niciun alt nume dat oamenilor în care să ne mântuim” (Faptele Apostolilor 4; 12). Iisus Hristos e Mesia, trimisul lui Dumnezeu și înțelepciunea lui Dumnezeu, care dezleagă toate problemele și unește toate neamurile sub domnia bunătății și a iubirii eterne. El este învățătorul lumii care aduce pe om la fericire, aducându-l la Dumnezeu și la frații lui”⁹⁰, spune Părintele Felea.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 431.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 436. Pentru toți oamenii, păcatul e nefericire, osândă și moarte. „În orice zi vei mânca din el vei muri” (Facerea 2 ;17). „Căci plata păcatului e moartea” (Romani 6; 23). Pierderea slavei și a harului ceresc, întunecarea chipului dumnezeiesc, scoaterea din raiul fericirii, suferința și moartea nu le aflăm numai în istoria lui Adam, ci în viața fiecărui om păcatos. *Ibidem*, p. 437.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 438.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 439.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 444.

Începutul organizării Bisericii îl face Mântuitorul prin alegerea apostolilor, ne spune Părintele Felea în subcapitolul „Biserica și Tainele”. Cu alegerea celor doisprezece apostoli începe lucrarea pregătitoare pentru organizarea creștinismului în religie și se pune prima piatră de temelie a Bisericii. Credința în Hristos, în dumnezeirea Mântuitorului este cea de a doua piatră de temelie, iar cea de-a treia piatră de temelie a Bisericii o constituie jertfa Mântuitorului, crucea⁹¹. Lucrarea de mântuire a lui Iisus Hristos e cuprinsă în Evanghelie, organizată în Biserică și împărtășită în Sfintele Taine ca mijloace prin care Dumnezeu se coboară în sufletul omului și sufletul omului se ridică la Dumnezeu. „Ca și Evanghelia, Biserica și Tainele, casa lui Dumnezeu și cultul religios care se oficiază în ea, sunt așezăminte de mântuire și mijloace de sfințire de la Iisus Hristos”⁹². Biserica și Tainele, ca și Evanghelia, nu sunt așezăminte omenești; în acest caz ar fi căzut și pierit demult. Ele sunt așezăminte omenești de la Iisus Hristos, pentru îmbunătățirea, luminarea și sfințirea oamenilor. „Acolo este adevărata creștinătate, unde e Iisus Hristos, cu Evanghelia vestită de El, Biserica întemeiată de El și Tainele rânduite de El, păstrate și săvârșite de sfinții apostoli și urmașii lor, precum scris: „Așa să ne socotească pe noi oamenii, ca pe niște slujitori ai lui Hristos și săvârșitori ai tainelor lui Dumnezeu; iar ceea ce se caută mai mult la săvârșitori este ca fiecare să fie găsit credincios” (1 Corinteni 4; 1-2)”⁹³. La Părintele Felea, Taina Bisericii ca și comuniune divino-umană se trăiește și se exprimă prin Sfintele Taine fără să se epuizeze. În acest sens Părintele Profesor scrie: „Biserica prin Sfintele Taine e locul de întâlnire al creștinilor cu Dumnezeu Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Dumnezeu e Tatăl nostru, Biserica e Mama noastră, care naște fără încetare, prin Sfântul Botez, copii, adică fii și moștenitori ai împărăției și slavei lui Dumnezeu. Biserica prin Sfintele Taine e corabia mântuirii din potopul păcatelor, sanatoriul păcătoșilor și societatea sfinților ... Prin Sfintele Taine Biserica este altarul sau camera Sfintelor Taine, Sionul sau Ierusalimul cel nou (Galateni 4; 26), mireasa Mirelui (Apocalipsa 21; 9), trupul lui Hristos cel fără prihană (Efeseni 5; 27), stâlpul și temelia adevărului (1 Timotei 3; 15), întruparea harului și a iubirii, a unirii și înfrățirii dintre oameni”⁹⁴.

Capitolul al zecelea se referă la „Darurile Sfântului Mir”. Creșterea sufletească începe cu taina Sfântului Mir, când harul Duhului Sfânt se pogoară și pecetluiește simțirile și puterile sufletului nostru prin ungere. „Prin pecetea darului Duhului Sfânt în Taina Sfântului Mir, sufletul se sfințește și primește în inima sa, ca niște semințe binecuvântate, cele șapte daruri sau lumini ale Duhului Sfânt: înțelepciunea, înțelegerea, sfatul, tăria, cunoștința, credința și temerea de Dumnezeu (Isaia 11; 1-2). În sămânța acestor daruri se ascund cele mai mari puteri ale sufletului omenesc; puteri care atunci când sunt folosite în sfințenie după voia lui Dumnezeu, dezvăluie chipul și slava lui Dumnezeu în om”⁹⁵, arată Părintele Felea. Darurile și luminile Sfântului Duh întăresc și desăvârșesc în noi virtuțile

⁹¹ Prin Ființa Sa dumnezeiască și prin învățătura Sa evanghelică, Iisus Hristos e deasupra veacurilor. Prin jertfa de răscumpărare și prin viața Sa pilduitoare, întrece pe toți oamenii. Opera Sa mântuitoare poartă pecetea veșniciei și dumnezeirii. *Ibidem*, p. 447.

⁹² *Ibidem*

⁹³ *Ibidem*, p. 449.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 450.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 457. „Cele șapte daruri ale Duhului Sfânt, pe care le primim în Sfântul Mir, sunt luminile sufletului, ca șapte candelă, sau șapte lumini prin care privește Dumnezeu în inimile noastre; sunt ochii Domnului care cutreieră tot pământul” (p. 459).

religioase și morale. După ungerea cu Sfântul Mir, fiecare creștin este dator să-și unească voința sa cu puterea Sfântului Duh, ca să producă fapte virtuozose. Părintele Profesor arată că viața pângărită și faptele rele ne fac să pierdem harul Sfântului Duh și se oprește creșterea în viața duhovnicească, după cum arată și Canonul 48 al soborului din Laodicea care zice că Sfântul Mir „fiind sfințit prin rugăciuni și prin chemarea Sfântului Duh, sfințește pe cei ce se ung cu el și-i fac părtași cereștii împărății a lui Hristos, dacă nu-l vor șterge de la dânșii prin viață pângărită și prin fapte rele”⁹⁶. Harul Sfântului Duh ne modelează după chipul și asemănarea Domnului Iisus Hristos cu condiția să nu-l lăsam să se stingă. „Pentru Duhul care este în noi, Dumnezeu va învia și trupurile noastre (Romani 8; 11). Cât trăiește, omul creștin adună în el din lumina Sfântului Duh. La sfârșit, adică la învierea cea de obște, lumina acesta dumnezeiască – lumina Sfântului Duh, vărsată și adunată în inimile noastre (Romani 5; 5) – se va arăta în toată sfințenia, frumusețea, bogăția și strălucirea”⁹⁷, arată Părintele Felea.

Ultimul capitol al cărții se intitulează „Luminarea prin rugăciune”. Rugăciunea este cel mai răspândit, poate și cel mai bun mijloc de luminare a credinței creștine, de curățire a vieții morale, de întărire a convingerilor religioase. Astfel, din cele mai vechi timpuri, când nu erau dascăli și abecedare, oamenii învățau și cântau rugăciuni pentru deșteptarea minții și întărirea virtuților. Părintele Profesor arată că, după cuprinsul lor, Biserica ne învață trei feluri de rugăciuni întemeiate pe cele trei virtuți evanghelice: rugăciuni de laudă, întemeiate pe credință; rugăciuni de cerere întemeiate pe nădejde și rugăciuni de mulțumire întemeiate pe iubire. Prin rugăciunea făcută din inimă, cu atenție desăvârșită, primim lumină și liniște în suflet, în minte și în privire; primim putere, căldură, bucurie și viață duhovnicească. „Rugăciunea smerește inima în fața lui Dumnezeu, ferește de păcat, ajută să ne înnoim viața și să creștem în virtuți și în fapte bune. Rugăciunea alungă demonii gândurilor rele, atrage mila și iertarea lui Dumnezeu, aprinde focul harului, încălzește iubirea, întărește sufletul și ne ridică pe aripile evlaviei până la cer”⁹⁸. Având atâtea răsplătire, atâtea binefaceri și atâtea roade, Părintele Felea ne îndeamnă să ne folosim neîncetat, ca de răsuflare, de puterea rugăciunii. Să chemăm neîncetat pe Dumnezeu în rugăciune și să-I strigăm cu evlavie: „Doamne, Dumnezeul meu! Luminează-mi ochii, ca să nu adorm somnul morții” (Psalm 12; 4). „Doamne Iisuse Hristose, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul!” Rugăciunea acesta are darul să susțină trezvia minții, să lumineze văzduhul inimii, să cultive atenția și evlavia, să vădească dorirea noastră de trăire neconținută în prezența lui Dumnezeu.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 460.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 462.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 471.

